

יטובו דברי הנביא על בבל לומר כי בשלומה יהיה לכם שלום על הארץ העקובה מדם עם הגולה, הארץ שעליה נאמר: אשרי שיאחזו בך ונפץ את עולליך אל הסלע, אך על ציון בית חיינו כהבנת חכמינו.

כ. עולה ויורד

ככל מלה דלא מחזורא מסמכין לה מן אתרין סגין, אציין בזה כמה דוגמאות מוכיחות אמתת הנחה זו שהבאתי כי מדרכי הכתובים אם מלה מתחילה באותה אות שסיימה בה המלה שנתבטאה מקודם, אז תשמש האות למעלה וגם למטה². הרבה כתובים שהתלבטו בבאורם גדולי המפרשים מתחוררים על יסוד הנחה זו, אם הייתי מביא על כל פסוק אשר נכתב בבאורו היה מתרבה מאד כמות מחקר זה, לזאת אך בדוגמא ראשונה הוספתי מלים אחדות להעיד על תוצאות באורים אלו, והלאה ציינתי בקצרה וסמכתי על המעיין.

בבראשית י"ד י"ד: וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו גו' וירדוף עד דן, המתמרים לבקר כתבי הקודש מצאו בזה מקום להעיר כי שם "דן" נקבע אחרי חלוקת הארץ לשבטים בימי יהושע, ראה שופטים י"ח כ"ט: ויקראו שם העיר דן בשם דן אביהם גו' ואולם ליש שם העיר לראשונה אמנם הגה מקום אשר שמו "דדן", ראה ירמיה כ"ה כ"ג, ושם מ"ט ח' יושבי דדן, וביחזקאל כ"ה י"ג שם כ"ז ט"ו בני דדן, ושם כ' דדן רכלתך, ובכן גם בפסוק זה הכוונה: וירדוף עד - דדן.

וירא י"ט כ"ה: ויהפוך את הערים האל ואת כל הככר, היינו את הערים האלו.

ד' ע"א אימא דבר כולהו דבר משמע, ת"ל ונעלם דבר, מאי משמע? אמר עולא קרי ביה מדבר, וברש"י דהאי מ"ם של ונעלם שדיא אדבר, וע"ש בתוס' בשם ירושלמי, וע' המשדל ס"פ תולדות. וראה הערות הר"מ שטרשון בס"ס נתיבות עולם ברייתא דל"ב מדות דר"י הגלילי (ווילנא תרי"ט) ובספרי זה מחקר הבא.

3. ראה מדרש קהלת רבה פס' אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת, ר"א אומר מ'שם הם שבים כו', וכמו כן בדברי הנביא אלו אשר הגליתי אתכם מ'שם, והה"א הנוספת, "שמה" במקום שם הוא סגנונו של ירמיה, ראה שם כ"ו כ"ב: בבבל יובאו ושמה יהיו, ושם כ"ו ט"ו: כלי בית ה' מושבים מבבלה, וכסגנון אנשי ירושלים בכלל שהיו כותבים ירושלימה, ולא היו מקפידים, צפון צפונה, תימן תימנה, ראה ירושלמי מגילה פ"א ה"ט.

1 ירושלמי עירובין פ"י ה"א.
2. ראה מאמרי הקודם הערה ב', ו', ובספר זכרון לי. ז. פרישברג (נזירק תשי"ח) מאמרו של ע. בן-עזרא.

שם ל"ג: ותשקינה את אביהו יין בלילה הוא, כאלו נכתב "בלילה - ההוא", וכן בויצא ל' ט"ז: וישכב עמה בלילה - הוא, ובוישלח ל"ב כ"ג: ויקם בלילה - הוא, וכמוהם בשמואל-א' י"ט יו"ד: ודוד נס וימלט בלילה - הוא, ויצא ל"א ט': ויצל אלהים את מקנה אביכם ויתן לי, כאלו נכתב מאת מקנה אביכם.

בש"ל ט"ו ב': עזי וזמרת יה, ראה אונקלוס שם תוקפי ותושבחתי כאלו כתיב וזמרת, וכן הכוונה בתהלים קי"ח י"ד, ובישעיה י"ב ב'. יתרו י"ט ב': השמרו לכם עלות בהר, נתבטא השמרו לכם מעלות בהר, שופטים י"ז ט': הכהנים הלויים, בתרגום יוב"ע כהניא דמשבט לוי, וכן ברש"י שם הכהנים שיצאו משבט לוי, והיינו הכהנים מהלויים. כי תצא כ"ב ו': לא תקח האם על הבנים, בתרגום יוב"ע לא תיסב אימא מעל בניא וראה רש"י שם כאלו נאמר לא תקח האם מעל הבנים. יהושע ז' ה': וירדפם מ'לפני השער, ראה רד"ק שם - שם יו"ד י"ג עד יקום מ'גוי אויביו.

שמואל-א' ח' ז"ח: כי לא אותך מאסו כי אותי מאסו ממלוך עליהם גו' כי המה עושים גם מ'לך - שם י"ד ל': כי עתה ה'לא רבתה מכה בפלשתים - שם י"ז מ': וישם אותם בכלי הרועים אשר לו ובילקוטו וקלעו בידו - שם י"ט ו': ודוד מנגן בידו ויבקש שאול גו' (ראה שם י"ח י' ודוד מנגן בידו) - שם כ"ח ט': אשר הכרית את האובות ואת הידעוניים מן הארץ.

שמואל-ב' ה' ב': גם אתמול גם שלשום בהיות שאול מלך עלינו אתה הייתה ה'מוציא והמביא את ישראל (ראה המאמר דרשו את שלום העיר הערה ב) - שם ו' ג': וירכבו את ארון האלהים אל עגלה חדשה גו' בני אבינדב נוהגים את העגלה ה'חדשה - שם ז' כ"ג: אשר פדית לך ממצרים מ'גוים ואלהיו - שם כ' ו': והציל ל'עינינו - שם כ"א ט': והם המתו בימי קציר, מנוקד כאשר אם קוראים והמ'ה הומתו - וכן שם י"ב: אשר תלושם הפלשתים, מנוקד כאלו נקרא אשר תלושם שמה הפלשתים.

מלכים-א' כ' ל"ג: וימהרו ויחלטו הממנו, וברש"י שם: הה"א של הממנו נוטה במסורת לשתי התיבות האלו כאלו נכתב ויחלטוה ויחלטוה - שם ב' י"ג ו': אשר החטיא את ישראל.

ישעיה א' כ': ואם תמאנו ומריתם מ'חרב תאכלו - שם ז' א': עלה רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו מלך ישראל ל'ירושלם למלחמה עליה - שם ח' י"ד: ל'יושבי ירושלים - שם כ"ח ט': גמוליים מחלב עתיקים משדים - ל' ל"ג: גם היא למלך הוכנה העמיק הרחיב מדרתה - שם ל"ב ב': והיה ה'איש כמחבא רוח - שם ל"ד ט"ז: כי פ'יהו הוא צוה - שם מ"ד ה': וזה יכתוב ב'ידו לה' - שם מ"ה י"א: האותיות ת'שאלוני על בני ועל פועל ידי

(י"א) (כ"ג) (ל"ג)

תצוני — שם כ"ד: עדין יבואו ויבשו כל הנחלים בו — שם נ"א ו': וישיבה כמו כנים ימותון, ראה באור המלות להגמלבי"ם שם — ושם נ"ד ג': וזרע גוים ירשו וערים נשמות יושיבו.

ירמיה ב' ל"א: מדוע אמרו עמי ירדנו — שם י"ד ג': לא מצאו מים שבו וכליהם ריקם — שם ט"ו א': שלחם מעל פני ויצאו — שם כ"ג י"ד: וחזקו ידי מרעים לבלתי ישובו איש מרעתו — שם כ"ה י"ה: כי יעברו בם — שם כ"ז י"ח: לבלתי יבאו הכלים הנותרים — שם ל"ב ל"ה: למען החטיא את יהודה — שם ל"ו כ"ב: והמלך יושב ב'בית החורף — שם ל"ט טז: הנני מביא את דברי — שם מ"ו ח': מצרים כיאור יעלה וכנהרות יתגעשו מימיו ויאמר אעלה אכסה ארץ, ראה למעלה שם ז' — שם נ' י"ז: שה פזורה ישראל אריות הדיחיה הראשון אכלו גו' — שם נ"ה: אם לא ישים עליהם נוהים מקול נתפשה בבל, ראה שם מ"ט כ' — ושם נ"א ב': ושלחתי לבבל זרים גו' כי יהיו עליה מסביב.

יחזקאל י"א י"ג: ואומר אהה אדני יהי ה'כלה אתה עושה את שארית ישראל — שם י"ג ב': ואמרת לנביאים מלבם — שם ג': אשר הולכים אחר רוחם ולבלתי יראו — שם כ' ל"ח: ואל אדמת ישראל לא יבואו וידעתם כי אני ה'.

הושע ז' י"א: מצרים קראו ואשור הלכו — שם י' ה': כי יאבל עליו עמו.

מיכה א' י"ב: כי יחלה לטוב — שם ד' י"ד: את שופטי ישראל, ראה תרגום שם — ושם ז' ד': טובם כחדק ישרים ממסוכה. צפניה ג' י"ב: עם עניני ודל, ראה תרגום שם.

זכריה ט' ט': ענינו ורוכב על החמור. מלאכי ג' א': הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפניו ופתאום יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים — שם ט"ז: ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו.

תהלים כ' י"ז: עתה ידעתי כי יהושע ה' משיחו, כלה"כ שם קט"ז ו' דלותי ולי יהושע — שם מ"ב ב': כאילת תערוג על אפיקי מים — אשתוללי אבירי לב גו' מגערתך אלהי יעקב נרדמז ורכב וסוס — שם פ' י"א: כסו הרים מ'צלה — שם צ"ו כ"ג: ישפוט תבל בצדקו ועמים באמונתו — שם ק"ז כ': ישלח דברו וירפאם וימלטם משחיתותם.

משלי י"ג כ"ב: טוב ינחיל ל'בני בנים — שם ט"ז כ"ב: מקור חיים שכל ל'בעליו — כ"ז י"ב: פתאום עברו ו'נענשו.

איוב ט' י"ט: אם לכה אמיץ הנהי' ואם למשפט מי יועידני, ראה תרגום שם — שם כ"ג ג': מי יתן ידעתי' ואמצאהו אבוא עד תכונתו.

קהלת ב' כ"ד: אין טוב באדם מ'שיאכל ושתה וגו'.

דברי הימים א' ט' מ': ובן יהונתן מריב בעל, ומריב בעל הוליד את מיכה — שם י"ז י"א: והיה כי ימלאו ימיך ללכת עם אבותיך והכינותי את זרעך אחריך כו' והכינותי את מלכותו.

ידעתי כי על אחדים מאשר רשמתי יכולים לדון אמנם כמו כן יש אפשרות להוסיף עוד כאלו, וביחוד הן רואים אנחנו כי גם קדמונינו השתמשו בכך כפעם בפעם, וראה במסכת הוריות ד' ע"א שאמרו: אימא דבר כולהו דבר משמע, ת"ל ונעלם דבר, מאי משמע? אמר עולא קרי בה ונעלם מ'דבר וברש"י שם ד' דהאי מ"ם של ונעלם שדיא אדבר, היינו שמ"ם זו מוסבת במקומה ובמלה שאחריה, וכעין זה אמרם בבכורות נ"ה ע"א אר"י למה נקרא שמו ירדן, מפני ש יורד מדן, היינו יר-דן, הדלי"ת משמשת פעמים למעלה ולמטה.

והנחה זו של „עולה ויורד“ תאיר לנו דברי רבותינו ביומא נ"ב סע"ב, איסי בן יהודה אומר חמש מקראות בתורה אין להן הכרע שאת (בראשית ד'), משוקדים (שמות כ"ה), מחר (שם י"ז), ארור (בראשית מ"ט), וקם (דברים ל"א)³. זהקשו שם: ותו ליכא? והא איכא דבעי רב חסדא וישלח את נערי בני ישראל⁴ ויעלו עולות כבשים ויזבחו וזבחים שלמים לה' פרים כו', ומשני: לרב חסדא מספקא ליה כו' לאיסי בן יהודה פשיטא ליה⁵. והנה להבהנה השטחית היא כחידה סתומה, איך נוכל לומר שאין להם הכרע, הן כל אחד ממקומה הוא מוכרע, כי מה ענין ומובן אם נתחיל הפסוק „אפם כי עז“ בלי תיבת „ארור“ ואיזה קישור ורעיון לפסוק שיתחיל „העם הזה זונה“ בלי תיבת „וקם“ שאותה ניסב למעלה⁶.

3. בתוס' שם תמהו על שלא נקטו כסדר הכתובים בתורה, ובגליון הש"ס ציין לתנחומא וילקוט פ' בשלח ששם הובאו כסדרם, וכן העתיקו בתוס' פסחים וב"מ, וציין לתוס' עבודה זרה ל"ה ע"א ד"ה מאי שהביאו מירושלמי מחר משוקדים שאת ארור וקם ונתנו בהם סימן ממ"ש א"ו, עיינתי בירושלמי שם פ"ב ה"ו ולא מצאתי שם הך סימנא וגם לא מסודר כמו שהעתיקו בתוס' אך כאשר הם בתורה, וע"ע בתוס' עבודה זרה כ' ע"א ד"ה אחד גר שסדרו בענין אחר וסימנו שם מ"ם שו"א —

4. ראה זבחים קט"ו ע"ב ש רב חסדא ביחוד הוא שהתעניין בסדור פסוק זה.
5. לא פורש איך פשיטא ליה, ובחגיגה ו' סע"ב למאי נפ"מ? מר זוטרא אמר לפסוק טעמים, וסיימו עלה בתיקו, וראה בס' יעיר אוון להג"ר ח"ד אזולאי ראש מערכת ח' שהביא מתשובת רבינו יוסף קארו באבקת רוכל סס"ד שהקשה למה לא הכריעו כהוראת פיסוק טעמים, ותירץ לפי שיש מחלוקה בין מערבי למדינחא, בין בן אשר ובן נפתלי, וכעין שכתב הריב"ש בס' רפ"ד, אמנם ביד מלאכי כלל רע"ה כתב דמה שאמרו אין להם הכרע זהו טרם שפסק עזרא אבל אחר שפסק עזרא באמת יש להם הכרע.

6. כעין זה בסנהדרין י"ג ע"ב שאמרו ליכתוב זקני העדה ידיהם על ראש הפר, וזהו מפליא איך יתחיל הפס' בלי תיבת „וסמכו“, וראה אשר כתב הג"ר מלבי"ם בפירושו לתוי"כ שם ד' אות ר"נ.

אמנם להאמור כאשר הוצרכה תורה להכפיל מלה אחת שתי פעמים תשמש אותה מלה עצמם כשתים, לפעמים כמו אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך (בראשית י"ד כ"ג), שתיבת "אקח" מוסבת גם על ראשית הפסוק כאלו נכתב: אם — אקח — מחוט ועד שרוך נעל, ואם אקח מכל אשר לך, ולפעמים כמו: ויהיו בני אליפז תימן וגו' וקנז, ותמנע היתה פלגש וגו' (בראשית ל"ו י"א-י"ב), שזהו כאלו נכתב: ויהיו בני אליפז גו' וקנז ותמנע, ותמנע היתה פלגש גו' ראה פירוש רשב"ם שם ובבאור הגר"א לדברי הימים א' ל"ו ופי' הגמלבי"ם שם ח' ל"א-ל"ב.

וזו היא אמרת איסי בן יהודה שאין הכרע אם חמש תיבות אלו משתייכות אך למקומן וכהוראתן הפשוטה או שנקראות עולה ויורד כאלו נכפלו, לדוגמא: אם תיטיב שאת ואם לא תיטב שאת לפתח וכו' וכן כולם.⁷